

(Runa Akadēmiskā kopā, Sarkanarmē 1953. g. 33.
Y.W.C.A.'s kelpē.)

Šoruden pāit 34 gadi, kopš dibināta Latvijas augstskola, un 9 gadi, kopš tā zaudēta. Tādā kārtā mūsu Universitātes mūžs, skaitot no 1919. līdz 1944. gada rudenim, ir 25 gadi. Bet, ja atskaita četrus divu okupāciju gadus, sākot ar 1940. g. 17. jūniju, kad Sarkanarmijas tanki oļās pāri neatkāņgās Latvijas robežai, līdz 1944. g. vasarai un rudenim, kad Sarkanarmija pa otram lāgam ielaurās mūsu zemē, tad mūsu brīvās universitātes mūžs ir bijis tikai 21 gads. Okupācijas laikā Latvijas Universitāte gan pastāvēja, bet jau ar pārgrozītu nosaukumu un ierobežotu brīvību tās zinātniskajā darbībā.

-2-
25. septembra pēdējā minūte
Sēnes 18. novembra 1944.

Saukt par Latvijas universitāti tās tālāko turpinājumu ^{pēc} 1944. g. oktobra mums uairs nepūdinās, jo tā drovēta "Latvijas Valsts Universitāte" ir drīzāk Latvijas latviešu zārijas un rusifikārijas, nekā izglītības iestāde.

Tad jau ar lielākām tiesībām Latvijas Universitātes turpinājumu varam saskatīt Baltijas universitātē, kas, pēc prof. F. Gulbija ierosmes un ar viņa gādību tika nodibināta Hamburgā un pēc tam pārcelta uz Pinnebergu. Tā pastāvēja no 1946.-1949. g. kā baltu DP augstākā mācības iestāde. Bet aizūdami emigrācijā, mēs zaudējam arī šo augstskolu.

→ 28. septembrim pēc 2 mēnešiem
sexos 18. novembris. Abu notikumu
ehronoloģiskā secība gan ir otrādi:
paprieks dzima Latvijas valsts un tad,
10 mēnešus vēlāk, Latvijas augst-
skola

Šie datumi rāda Latvijas uni-
versitātes atkarību no Latvijas valsts.
Kad sagrauta tika Latvijas valsts, tad
beigas piemāca arī Latvijas universitātei.
Bet Latvijas valsts bija arī turpmāk būs
atkarīga no latviešu tautas liktena: ja
pastāvēs latviešu tauta, tad būs reiz atkal Lat-
vijas valsts. Un ja būs valsts, tad būs arī
universitāte.

Es rēķinājos šovakar pū Latvi-
jas Augstskolas tapšanas, redz arī
pū mūsu universitātes sasniegumiem divu
gaduciksmiņu laikā. Par to ir runāts
jau agrākajās atcerēs ~~atcerēs~~ un sīkākas
ziņas par to atradamas arī pašas uni-
versitātes pārskatos, par tās 10 gadu un
20 gadu darbību. Šie publicējumi laud
dibmēl grūtāk pieejami.

Tai vietā es atlaucos jums isi
pastāstīt par tūm dzīvības pirmsā-
kumiem Eiropā, kuru pakāpeniska
attīstība leidzot, laboētīgiem apstākļiem
īstājojies, kāva arī rums modibināt
savu universitāti.

Man prātā nāk kāda aina no
Aischila trāģēdijas "Agamemnon", kur dra-
matizēts kāds epizods no Trojas kara.
Darbība notiek Mikēnās, kēnina Aga-
memnona pilti. Visi vīriēši aizgā-
juši karā, mājās paliekuši tikai bērni,
sirmgalaji un sievietes. Uz kēnina
pils jumta gul sargs un naktī laicā
raugās uz apvārsni tālumā. Ko
vīnš tur grib saskatīt? Kēniņš,
karā aizūdams apsolējis paziņot ar
norunātiem gašmas signāliem Trojas
krišanu. Un kad gaidītais brīdis ir
pienācis, ~~uzskatīja~~ un Troja ūņemta,
tad uz turvējā Idas kalna tiek aizdedzināta

lāpa. Tās spīdumu pāri jūrai ierauga Lemnos salā uz augsta klinta raga vērojās sargs un tūdal viņš aizdedzina arī savu lāpu. Šī uguns savukārt tiek saskatīta uz Atēna kalna un arī tā galotnē drīz vien uzliesmo lāpa. Un tā pēc kārtas uguns aizdegas uz nākošiem pieciem kalniem un beidzot gaismas signālu ierauga sargs, kas gul uz Agamemnona pils jumta Mikēnās. Satraukts viņš kāpj sliekšņus zemē, lai pieņem notikumu pavēstītu tai pašā naktī, kurā las noticis.

Šai nostāstā ir skaista simbolika. Jo degoša lāpa ir universitātes simbols. Arī uz Latvijas universitātes galvenās ēkas, jumta Raima bulv. 19, tika svinīgos gadījumos aizdedzināta gaiši liesmojoša lāpa, kā simbols un zīme, ka universitāte ir gaismas un zinātnes nesēja visai tautai. Un tā notika tikai mūsu parāze, bet Eiropas universitāšu veca tradīcija.

Ja šodien, mūsu Universitātes atceres dienā, mēs gribam must atpakaļejošu skatu, tad jāteic arī pirmā Eiropas augstskola - Platona Akadēmija, kas dibināta ap 387 g. pirms Kr.

Šī Akadēmija bija plašs, kokiem apaudris laukums ārpus Atēnu pilsētas pie Kēpissas upes, kas bija ^{katlam sējam} veltīta Platona Akadēmijai. Tur Platons uzcūva dārzu, kurā ērainajās ejās viņš mācīja savu filozofiju. Izvēlēti klausītāji tur pulcējās no visām Grieķijas malām.

Akadēmijas dārzs pēc Platona nāves pārgāja viņa skolē turpinātāju īpašumā. Šī augstskola pastāvēja līdz 529. g. pēc Kr, kad to, kā pagānisma cietādli, slēdza keizars Justinians. Taču Platona Akadēmija ir pastāvējusi nepilnus 1000 gadus. Šis agrākais īpašbārds ~~to~~ kļuva ^{vēlāk} par sugas vārdu, lai apzīmētu ikvienu augstāka tipa skolu, kā to dziedam arī vecajā

tapat ģeči, slovaku, iri un citas tautas, Eitopā. Šī tautu un tautu atbilstošā pārvairoja arī universitāšu skaitu Eiropā. Šis bija tas vēsturiskais brīdis, kad arī brīvās Latvijas mēropole Rīgā 1919. g. 28. novembrī tika izdota akadēmiskā zinātnes tāpa. Tagad tā ir izdota. Jo, kā jau teicu, tagad ^{tas ir} Latvijas valsts universitāti mēs nevaram dzīvot par Latvijas universitāti. Tā ne tikai latāņu garām ir sočā, bet tās noliks un mērķis ir nomākt latāņu nacionālo garu, izvārt ar saknēm visu to, kas mums īpatnījs, uzspiest latāņu tautai komunistisko ideoloģiju, pamazām to nosifinēt un iekļudināt plašajā Padomju Savienība strāumē, lai tā tur sajauktos ar citām tautām un beidzot pilnīgi izrūst kā patstāvīga nācija. Tas pats mērķis ir arī nemitīgajam tautas masu deportācijām dzimtenē.

Kādu izmienu ^{pašreiz} esmu izēina daži dzimtene palikušie mācības spēki, to nepuļi dabūjam zināt no kāda pārēģuša zinātnieka, kas nav latvietis un kam izdevies izkļūt no Rīgas. Krīva emigrantu avīzē Za Soolodu viņš izvērtējis garāku rakstu, par apstākļiem Latvijā, it īpaši augstskola. Viņa rakstu atreferējumu sniedz Latvija/A. 26. septembrā - rā (N: 95/200), no kura es te' cītāšu dažus izrādumus. Pāreiztājo stāvoņli' autors raksturo šādiem vārdiem: Rīgas universitāte

~~Latvijas~~ Padomju Savienības periferijas zemēs zinātnē ^{tagad} pakļautā komunistu partijas ģenerāllinijai, ^{bet} unifikācijas procesi nav vēl nolēgti. Pārāk sārgas ir atminas par zaudēto brīvību, nav viegli atteikties no pierastās

normālās domāšanas, ~~un konstruktīvas, un konstruktīvas, un konstruktīvas, un konstruktīvas.~~

~~Un tāpat būtu jānoskaidro, kāpēc šādas domas, tomēr pretoties gandrīz nav iespējami.~~

un tomēr Latvijas zinātņu akadēmijā ir parādības, kas liecina, ka latviešu inteliģences labāki pārstāvji uzturējās irādēt varonīgu pretstihu Kremļa nīcējošiem spēkiem.

[Kremlis nejutās pilnīgi drošs Baltijas telpā un šī neapdrošība ir tā, kas pagājušos 7 gadus airkāpējusi iznīcinošo sfieru inteliģencei. Šīs neapdrošības dēļ tas nozīles Baltijā uzstātus kā pilnīgs okupants. No otras puses tālāk liberalismu nacionālās kultūras laukā Maskava ir atbūcusi par nozīlamu.]

Etnogrāfijas un folkloras institūtam ir ^{iesauģoti} profesora J. Jansona darbs, gan ar laicmetom piemērotu aizsērētību: Sabiedrības šķiru airtētika tautas dziesmas.

Jansons ir pārticu nopietnu zinātnieku, lai savā darbā pūlāutu antizinašnīseku datus un faktu paklausīšanu kādai piemēdai teorijai. Viņš ir sarācis milzīgu materiālu krājumu, to zinātnieki apstrādājis un sacēpjis. Zinātnieku pūlēm viņš darbs guvis piekrišanu.

~~Jansons ir pārticu nopietnu zinātnieku, lai savā darbā pūlāutu antizinašnīseku datus un faktu paklausīšanu kādai piemēdai teorijai. Viņš ir sarācis milzīgu materiālu krājumu, to zinātnieki apstrādājis un sacēpjis. Zinātnieku pūlēm viņš darbs guvis piekrišanu.~~

[1] ~~Šis darbs būtu jānoskaidro, kāpēc šādas domas, tomēr pretoties gandrīz nav iespējami.~~

un viņš ~~arāca~~ darbs ir iekits publicēšanai, bet tad ūjaucis komjaunimēšu ekstrā, kuram Latvijas komūnistu partija uzturēsi išteikt pārtmetumus Jansonam un partijai zinātnīseku seimai. Uzbrukums visumā ikturēts maģi toni, bet Jansonam interiminirētas: rupjās kļūdas, padomju folklorai sarāsu uzturēti sludināšana un buržuāziski - nacionālās idejas.

Pēdējais apvainojums tomēr esot ļoti draudošs, jo pūlās republikāņu Jānis tālā apvainojuma ^{pre austora domām} izdarījis un pūlāutu ar vadīto akciju pret Jansonu ~~pretoties~~ apdraudēti ^{ar} etnogrāfijas un folkloras institūta

direktors prof. Pēlše, prof. Birkerts, doc. Duda
un c. Neraugotās uz to, savu domu un
vācību brīvību latviešu polkloristi mū-
žīgi aizstādot. Kad kādā zinātnieku pa-
domes sēdē „visu redzēšā partijas aģē-
ntu” - Jofremova - mēģenājusi uzstāt ar pamū-
cībām, tad prof. Pēlše to strupi aprāvis:
„pirms citus kritizēt, pašai jāprot strādāt!”
Par tādu necienību jaunā „zinātnieku” aiz-
skūjusi sūdzāties Centrālkomitejai.

Nāc šaubu, nebeidz autors, ka
nelokāmā latvieši būs spiesti padoties vai
tiks iznīcināti tāpat, kā daudri tūkstoši
krāpju un nekrievu zinātnieku, kuri pre-
tojās zinātnes unipikācijai.

Stalpermanis!

Tad ir latviešu zinātnieku stā-
voklis Padomju Latvijā. Bet kāds
tas ir trimdā?

Pēc Baltijas universitātes likvi-
dācijas Pirmekļgā mums nav vairs
nekādas nacionālas augstskolas.

Ja daļa bijušo L.V. mācības spēku,
it īpaši gados jaunāki, ir dabūjuši
iespeju strādāt eittautu augstskolās,
tad, protams, tas ir labāk, nekā strādāt
nepiemērotu darbu vai arī palikt
pavisam bez darba. Bet tomēr zināt-
niskai strādāšanai saešās augstskolās
nav vairs tas nozīmes, kāda tai bija
Latvijā. Bet par mācības spēku Lat-
vijas universitātē nezīmēja darboties
latvoju tautas un Latvijas valsts labā.
Te mēs kalpojam citai tautai un stipri-
nām citu valsti.

Un piemēram to pašu varētu
teikt par studējošiem. Latvijas univer-
sitātes students ieauga Latvijas gara
dzīvot un gatavojās uz darbošanos
dzimtenē un kalpošanu tēvijai. Te,
svešumā, tas ir citādi. Protams, stu-

dēšana ~~pa~~ visur ir laba lieta. Izglītība
 pati par sevi ir vērtīga ~~lieta~~, un zināšanu netaisnība nevar būt pardaude.
~~Studešana~~ Studešana sola drošāku ien-
 dros atīst piemērotu darbu un nodrošināt
 dzīves existenci. Un gara izstrādei
 aptuvenoti cilvēki arī cīnās par nacio-
 nālo lietu būv spējīgāks un vērtīgāks.
 [Arī Kromvalda Atis, Valdemārs, un citi atmodas
 laikmeta darbinieki bija studējuši svešvalodu
 universitātēs un tomēr viņi dega par Lat-
 viju.]

Bet cilvēki tas ir ar vajadzību, neaktu-
 rīm. Tie viegli pelodas svešās ^{valodās} ~~valodās~~,
 atsvēsinās no savas tautas un pa-
 mazām aizmirst savu valodu. Ir deir-
 dēts, ka daži studējošie latviešu jaunieši
 vairs negribot saīsties ar oīfīm taut-
 tīrīm, kuriem nav iespējas studēt, bet
 ar smagu darbu jāpelna dienišķais
 uzturs. Tā ir jau kārtīgā parādība, bet

cerēsīm, ka tādu studējošo jauniešu mamo-
 nubūs parāk daudz.

Atsvēsināšanās no savas tautas var
 skart arī mācības spēkus, visdrošāk tos,
 kas lasa lekcijas un strādā oīftautu
 universitātēs. Man prātā kāds ja-
 dījums, par kuru laikrakstā bija lasāms
 priekš kāda gada vai vairāk. Bija iz-
 sludināts latviešu profesora referāts.
 uz to bija ieradīti diezgan prārs
 klausītāju skaits. Bet tie bija
 pārsteigti, kad profesors savu refe-
 rātu noturēja angļu valodā. Pēc
 referāta daži klausītāji profesoram
 jautājuši, kāpēc viņš latviešu audi-
 tonijā runājis angļiski. Un šo pro-
 fesors atbildējis, ka šai valodā viņam
 esot ērtāk un vieglāk izteikties.

Es līdri šai diēnai nezīnu šo
 profesora vārdu, arī laikraksts ar

-17-
gudru zinu to bija noklusējies.

~~netāpat nekad~~. Tāpēc saucsim viņu
vienkārši par kādu profesoru. Man
šķiet, ka šis profesors ir labu darbu
īstenojis, jo viņš ar paša personīgu
pūmuru ir spilgti parādījis, kādam ne-
 jābūt latviešu profesoram. Līdz ar
to viņš mūs pāvedina uz pārdomām

~~par latviešu valodu un latviešu valodniekiem~~
~~Latviešu valodniekiem~~. Tev valoda, kuru
mēs dažkārt saucam ^{arī} par mātes va-
lodu, tieši ar to atšķiras no citām
valodām, ka šai valodā mēs va-
ram visērtāk, visvieglāk, vissmal-
kāk un vispilnīgāk izteikt savas
domas un jūtas, un tādā kārtā
klausītājiem vai lasītājiem vispilnī-
gāk atklāt savu gara pasauli un
savus došēliskos pārdomojumus,
~~netāpat nekad~~ ^{draudzīgi} draudzīgi, raksturo-
joši, zinātniski un citi gara kultūras

-18-

cilvēki, kas cīnīti turas pie savas
draimtās valodas, tam ir pēdējais.

Bet ja kādam latvietim tas ir otrādi,
tad tas nozīmē tikai to, ka viņa va-
loda, izglītība un kultūra ir paspē-
jusi jau nomākt viņa latvietību.

Saezumā mūsu valoda, ja to
nesorgā un necopi, ātri sāk bojāties.
Sevišķi tas sakāms par jauniešiem,
kas mācās ciltautiņu skolās un kas
maz lasa vai nemaz nelasa latvie-
šu grāmatas un kam nav dauda
īdētības sarunāties latviski, ^{arī} tādā
veidā nonāk tādā pašā stāvoklī,
kā minētais profesors, - latviešu
valoda viņiem ar laiku sāk sagāst
grūtības.

Te nu būtu pienākumi visim
arādemiski izglītotiem latviešiem, bet
it īpaši tiem, kas jau Latvijā

ex officio ir lasījuši lekcijas vai referātus, to darīt šād un tad arī trimdā, lai tautiņai neaizmirstu dzīvo latvisko vārdu un lai latviešu valoda, arī zinātniskā, neapsīktu. Mums vajadzīgs ne tikai latviski runāt, bet arī latviski domāt. Visi tautiņi tāpēc apūmināmi ne tikai pēc iespējas apmeklēt latviešu priekšlasījumus, bet arī savā mājas budžētā atvēlēt kaut nedaudrus dolārus latviešu grāmatu vai žurnālu iegādei un abonēšanai. Mums trimdā irnāc tik jaunas un vērtīgas grāmatas, tāpat ir daži labi žurnāli, bet maz ir lasītāju. Latvijā būdami, mēs iņēmām studējošo skaita zinā pirmo vietu Eiropā, bet grāmatu apgādāšanā otru vietu. Tagad, jaunajā konfidentā, mēs ^{bez šaubām} ~~tas~~ ^{tasim} ~~tasim~~ ^{tasim} sasnieguši

rekordu automātiski un nauci iegūstam, bet būtu lieliski to sasniegt arī latviešu grāmatu lasītānā.

Pagaidām mēs pārtiekam no vecā kapitāla. LU 20 gados ir izlaidusi tik daudz intelligentu darbinieku, ka prāvs skaits to mums būs arī nākosos gados. Un tomēr LU zaudējums mums ir sāpīgs. Taisnību sakot, tas ir zaudējums ne tikai mums, bet arī visai kulturālai pasaulei. Jo universitāte nav tāda noslēgta vienība, kas dzīvo sevī ierāousies. Līdzīgi Aisohila aprokstītiem kalniem, kuru sargi zinājis savā starpā un signālizēja ~~at~~ viens otram ar kalngalos aizdegtām lūpām, universitātes apmalmās savā starpā ar tām zinātniskām atzinām, pū kurām katra nonākusi un šo atzinu kopsumma rada un veido moderno zinātni.

Bet, lai gan visām universitātēm ir apmēram vienāda organizācija un puslīdz vienādas akadēmiskas tradīcijas, kas nāk no senas pagātnes, tomēr universitātes nav veidotas pēc viena šablona, bet ir ar nacionālām īpatnībām. Un tieši šo īpašību dēļ LU iznīcināšana ir zaudējums ne tikai mums, bet arī visai kulturālai pasaulei. Ja būtu runa par kādu lielu tautu, pūmi, Vāciju, kurai ir daudzas universitātes, tad vienas kādas vācu universitātes ~~zudums~~ ^{zudums} nebūtu vēl ne pašai Vācijai, ne Eiropai parāk liels zaudējums, jo palīktu vēl citas līdzīgas vācu universitātes. Bet Latvijā un visā Eiropā bija tikai viena universitāte, kas pārstāvēja latvisku kultūru, un tāpēc šīs universitātes zudums stipri jūtams.

Kas turpmāk pētīs latvisku valodu, literatūru, vēsturi, etnografiju, folkloru, un visas tautas dzimtenes telpu saistītās zinātnes, ja nebūs LU un latvisku zinātnieku?

Mūsu trimda iedzīvotāji. Dažiem jau sākzust tieši Latvijai. Bet tas nedrīkst notikt. Ar negrozāmu apņemšanos paliksim tiklab par savām cerībām, kā arī par savām prasībām. Kamēr vien elposim, remīsimies prasīt atpakaļ to, kas mums netaisni atņemts, eimīsimies par savu zemi, par savu valsti un par savu universitāti.

Šodien, mūsu Universitātes atceres dienā, sūtīsim tai garā savu moxētējumu ar tradicionālajiem, patvērušos apstākļos maršiet grozītiem, vārdiem:

Resurgat, vivat, floreat Universitās Latvianis!

- Lai augšām elļas un ziedu laikus pūdzīvo Latvijas Universitāte!